

Az 50 éves Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetem. Emlékkönyv. Szerk. Körmeny Imre, Szendi Zsuzsa. Képszerkesztő Wiktora Antal. Szombathely, 2017. Vas Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Egyesület, 96 old.

Az 1960-as években szerveződött számos nyári egyetem közül ma már alig működik néhány. Közéjük tartozik az 1968-ban útjára indult Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetem. Kezdeményezője *dr. Gonda György*, Vas megye Tanácsának elnöke és *dr. Szentléleky Tihamér*, a Savaria Múzeum igazgatója volt. Az első esztendőben kultúrtörténeti – elsősorban az ókori Savariához kapcsolódó – előadásokat hallgattak a résztvevők. 1973-ban azonban már a településhálózattal is foglalkozott, 1974-től pedig Gonda György javaslatára urbanisztikára szakosodott az egyetem programja. A témához tartozott a falumegújítás is. 1989 és 1992 között visszatérően foglalkoztak e témával. (Az első 40 esztendő történetét Heckenast János dolgozta föl *A Savaria Urbanisztikai Egyetem negyven éve* című 2008-ban megjelent könyvében.)

Az 50. alkalommal megrendezett kurzus ezúttal a budapesti Urania Csillagvizsgálóban nyílt meg több mint száz fotót bemutató kiállítás körében. Az Emlékkönyv az 50 év történetére emlékezik, az 50 év emlékeit idézi föl. *Dr. Puskás Tivadar* polgármester, *Majthényi László*, a Vas Megyei Közgyűlés elnöke és *Hámori József*, a Tudományos Ismeretterjesztő Egyesület elnökének köszöntője vezeti be a kötet írásait. *Czetter Ibolya*, a Vas Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Egyesület elnöke, a Nyári Egyetem múltjáról, jelenéről és jövőjéről szolt a budapesti megnyitón július 13-án. *Heckenast János*, aki a nyári egyetemek egyik meghatározó személye volt, *Szendi Zsuzsa* és *Kozma Gábor* interjújában a félszázad emlékezetes eseményeit idézte meg. *Körmeny Imre*, a Magyar Urbanisztikai Társaság elnöke a nyári egyetem témáit és hatását írta meg. *Meggyesi Tamás* professzor, az egyetem örökös elnöke szeretettel idézi meg azokat a személyeket, akik a rendezés, szervezés gondját vállalták. Elsőként Gonda Györgyöt, aztán Szilágyi István városi és Fazakas Péter megyei főépítészeket. Emlékezik Pungor Jánosra, a TIT megyei titkárára majd elnökére, a derús hangulatot teremtő vajdasági Kerekes Imrére, Osskó Judit tévériporterre, az olasz Rocco Turi professzorra, Szabó Csilla és Farkas László tolmácsokra, Wiktora Antalra és Simon Zoltánra, a TIT időben utolsó vezetőire.

Külön emlékezik a falvakba látogatók népes csoportjára, akik vendéglátó szeretettel fogadták őket. „*Iváncon megszegyenítő és megható szeretettel fogadtak.*” A vaskeresztesi Judit asszonyt – aki soha nem vett részt az egyetemen – az „*egyetem tiszteletbeli elnökkasszonyának*” nevezték ki. *Zábránszky Papp Klára*, a nyári egyetem tanácsának tagja, az egyetemen szövődött barátságokat és az ott kialakult közösségeket (főépítési fórum, fiatal urbanisták, tervező táborok) ismerteti. *Kerekes Imre* szabadkai, *Bara István* szatmárnémeti urbanisztikai szakmérnökök a határon túliak szemével láttatják a rendezvényeket. *Rocco Turi* professzor egy ösztöndíj révén került Szombathelyre. Az egyetem „*jóvoltából e város gyermekének érzem magam, már csak azért is, mivel a nevem (Turi) fellehetőleg magyar eredetű, és mert személy szerint mértéken felüli kulturális vonzódás fűz a magyarokhoz.*”

Wiktora Antal a kiállításon – Szombathelyen, a Martineumban, a rendezvény színhelyén – bemutatott fotók kiválasztásának gondjait osztja meg az olvasóval. A kiállított fotók közül hatvanat közöltek az Emlékkönyvben, köztük három olyan grafikai emléklapot – Csohány Kálmán, Kass János és Kamper Lajos alkotásait –, amelyeket az első évtizedekben a résztvevők ajándékként kaptak meg.

Gál József

„Az Úr irgalma, hogy nem veszünk el.”

A Szombathelyi Egyházmegye második világháborús kárjelentései 1944–1948. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: Rétfalvi Balázs és Tangl Balázs. Szombathely, Martinus Kiadó, 2017. 560 old. (Géfin Gyula Kiskönyvtár 4.)

A Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár és a Martinus Kiadó 2014-ben *Géfin Gyula Kiskönyvtár* néven egy könyvsorozatot indított, részben azzal a céllal, hogy teret és lehetőséget adjanak a levéltár holdudvarához tartozó kutatóknak egyháztörténeti munkáik megjelentetésére, másrészt, hogy a széles közönség számára is elérhetővé tegyék a levéltár polcain, dobozaiban, tékáiban rejlő forrásokat. Mindezek mellett az egykori és a jelenlegi szerkesztők kimondatlan vágya – szem előtt tartva Géfin Gyula végakarátát –, hogy a megjelent munkák kellő tudományos alapot adjanak a szombathelyi egyházmegye majdan megjelenő új történetének.

2014 óta ennek figyelembe vételével jelent meg Tóth József *Emlékezzünk a régiekről* című anekdotagyűjteménye, a *Tanulmányok gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspökről* című kötet és *A mennyekbe felvett Királyné* címen a Mária-enciklopédia kézírata. A sorozaton kívül – más kiadóval, de a levéltár munkacsoportjának gondozásában – került napvilágra *Kőszegi krónika 1938–1952* címmel Székely László apátplébános kőszegi szolgálata idején írt historia domusa.

A kiskönyvtár megindulása óta a levéltár munkatársai között több személycseré is történt, mindez azonban szerencsére nem befolyásolta a sorozat céljait, sőt nyugodtan kijelenthetjük, az idők folyamán fokozatosan kialakult forrásközlési metodika mára teljesen kiforrt, mondhatni bevett gyakorlattá vált. Jelen munkához a lábjegyzeteket és a mellékleteket Tangl Balázs és Rétfalvi Balázs készítette, míg a szöveg gondozásában Józsa Miklós és Inzsöl Richárd segédkezett.

A kiskönyvtár e legújabb kötetével a levéltár munkacsoportja Vas megye tudományos közéletének egy régi adósságát törlesztette. A II. világháború okozta Vas megyei veszteségek fölmérésére, az áldozatok feltárására eddig még teljesen egyoldalú kísérletek történtek. Ebben nyilvánvalóan szerepet játszott a kommunista diktatúra hamis propagandája. Az 1989 utáni történeti szakirodalom egyoldalúságára azonban nincs mentség. Nincs mentség, ugyanis az idő előre haladtával egyre gyorsabb ütemben fogytak/fognak a szemtanúk, akik a levéltári forrásokat hitelesíteni tudnák. Így jelentéktelenedtek el a történelem kódében a szovjet katonák által elkövetett gyilkosságok, a lányokkal, asszonyokkal elkövetett erőszakos cselekedetek, és nem utolsósorban az a felmérhetetlen anyagi kár és veszteség, amely a megszálló Vörös Hadsereg útját jelezte, és ami a háború okozta nélkülözést az elviselhetetlenség fokozta.

A kötetben közölt törzanyag két fő részre oszlik. Az első rész a püspöki hivatal által 1944. november 2-án, illetve 1944. december 8-án kiadott felszólításra készült dokumentáció, amelyben a plébánosok a bombázásokkal keletkezett károkról tettek jelentést. A második, nagyobb rész a szovjet bevonulást követően, 1945. május 15-én, június 6-án és december 4-én kelt püspöki körlevélre írt válaszokat tartalmazza.

Kovács Sándor püspök konkrét szempontrendszert adott meg körlevelében. A kérdőív érintette az épületeket ért károkat, a terményekben, berendezésekben, gépekben keletkezett veszteségeket. Mindemellett rákérdezett arra is, hogy érte-e sérelem a plébános személyét, károsodtak-e a plébánián vezetett anyakönyvek, és nem utolsósorban érdeklődött a híveket ért bántalmazásokról, személyi veszteségekről is. A szempontrendszer külön kitért a német hadsereg okozta háborús pusztításra és „más háborús károkra” – kimondatlanul utalva ezzel az orosz atrocitásokra. A plébánosok válaszaikat az esperesüknek küldték meg, akik általában összegezték a beérkezett adatokat, majd továbbküldték a teljes anyagot a püspöki hivatalnak. Ez azért fontos, mert ha az olvasó nem használja a névmutatót, akkor a kötetben egyházi közigazgatás alapján tud tájékozódni. Az így keletkezett törzanyagot egészítik ki a püspöki körlevelek, az összefoglaló jelentések, a mellékletek és a kiegészítő források. Praktikus megoldás, hogy a szerkesztők az egyik mellékletben helyezték el a – magyarázó lábjegyzeteket részben helyettesítő – „kislexikont”, amely a sajátos egyházi terminológiát használó szövegek értelmezéséhez nélkülözhetetlen.

A forrásközlés előtti bevezető tanulmányt Tangl Balázs jegyezte. Ebben a szerző egy részletes historiográfiai áttekintést nyújt a téma szakirodalmára vonatkozóan, elemzi az egyházmegye területén történt fontosabb katonai hadműveleteket, illetve bemutatja a közölt forrásanyagot, kitérve a közlés szempontjaira. Az elemzés nem használja sem a megszállás, sem pedig a felszabadítás kifejezéseket, nagyon ügyesen kikerülve így azt a terminológiai vitát, amely a rendszerváltást követően a szovjet katonák magyarországi bejövételének értelmezése körül kialakult.

Feltételezhető, hogy a szerző maga is feleslegesnek érezte, hogy ebben a szakmai vitában exponálja magát, ugyanis a kérdést a források egyértelműen eldöntik. A fosztogatás, rablás azonban sajnálatos módon nemcsak az oroszokat, hanem a háború viszontagságai következtében megbicsaklott erkölcsű magyarokat is jellemezte.

Fontos szót ejteni a nőknél elkövetett erőszakról, mint egy a közleműltben felkapott és kutatott szomorú és végtelenül nehéz kérdésről. Mivel az asszonyok, lányok a rajtuk elkövetett sérelmet értelemszerűen szégyellték, így a tárgyra vonatkozóan a közigazgatási anyagban nagyon kevés adatot találhatunk. A plébános azonban, aki a gyóntatószék homályában értesülhetett az esetekről, a gyónási titkot betartva, képet tudott adni a helyzetről. Piroska Ferenc hosszúperezstegei plébános ezzel kapcsolatosan így írt: „A bevonuló katonák a nőkkel szemben nagyon gorombán viselkedtek. Konkrét eseteket nem tudok, de öregek is estek áldozatul. (Talán a lányok 35%)” Általános lehetett a Virágh Miklós plébános által leírt eset: „A hívek közül egy leány, tisztaságának védelmében életét vesztette, 2 férfit pedig a nők védelmében megsebesítettek, de mindkettő gyógyulóban van.”

Összefoglalva: A szovjet katonák által elkövetett háborús bűntettek a közigazgatásban csak elvétve, nagy ritkán jelentek meg, ugyanis a front elvonulását követően a magyar közigazgatás megroppant, s a „bevonulók” által elkövetett visszaélések csak akkor kerültek a járási hivatalhoz, ha a nemzeti bizottságok tagjai kellően bátrak voltak ahhoz, hogy kivizsgálják az eseteket, s arról jelentést irjanak. A forrás nagy értéke ennek a hiánynak a pótlása.

Az érdeklődő hely- és egyháztörténészek jelen kötettel tehát egy olyan alaposan lábjegyzetelt, gondozott forráskiadást vehetnek kezükbe, amelynek adatait máshonnan megtudni szinte lehetetlen, hisz a levéltári források az ismert okok miatt hiányosak, és sajnálatos módon egyre kevesebben vannak közöttünk azok, akik személyesen átélték az eseményeket.

A munka kiindulópontja lehet egy olyan, az egész megyét érintő történeti kutatásnak, amely végre átfogóan, minden áldozatra és minden bűnöstre kiterjedve – legyen az német, amerikai, magyar, vagy szovjet katona – feltárja a polgári lakosság világháborúban elszenvedett személyi és anyagi veszteségeit, megtörve így a forrásfeltárás eddigi egyoldalúságát. Mert a szenvedést, a halált, a gyötrelmet nem lehet pusztán egyes társadalmi vagy vallási csoportok privilégiumává tenni, s csak arra emlékezni. A történész kötelessége, hogy a világháború okozta szenvedést a legteljesebb mértékig feltárja, hozzájárulva azoknak a sebeknek a gyógyulásához, amelyeket a kommunista időszak csak befedett, de begyógyulni nem engedett.

Pál Ferenc

Szalai Béla (szerk.): *Söveges Dávid emlékkönyv. In memoriam Söveges Dávid OSB.* Budapest, 2017. 309 old.

Atyai jó barátom volt Dávid atya (1917–1996). 1980–82-ben magyar szakos kollégák voltunk Pannonhalmán – magam Szegedről civil egyetemistaként. Párhuzamos osztályban tanítottunk úgy, hogy rendszeresen látogattam óráit, vagyis tanulva tanítottam – alkalmanként egymást helyettesítettük is –, esténként pedig pipafüstös szobája vendége lehettem. Ő esketett minket '82 augusztusában a szombathelyi Kálvária-templomban (előtte házasságra felkészítő egyhetes lelkigyakorlatot tartott kettőnknek Balatonrendes-Pálkóvén); ő keresztelte Pannonhalmán elsőszülött fiúnkát, a kisebbik fiúnk pedig a Mátyás Dávid nevet kapta. (Sok „névunokája” született; tanítványa volt a színész Dávid Kiss Ferenc is.) A neki szentelt emlékkönyv olvasása a személyes kötődés miatt is nagy élmény volt számomra: élete, jól ismert alakja számos új mozzanattal és vonással gazdagodott előttem is.

A könyv anyaga a 100. születési évfordulóra meghirdetett pályázat nyomán állt össze, mely a Pannonhalmán 1958-ban érettségizett IV. B. osztály elhatározása volt. A szervezésben, anyaggyűjtésben és tanulmányírásban is oroszlánrészt vállalt a szerkesztő.

Szép beköszöntő szöveg és a *Prológus* után Dávid atya életrajzát találjuk. (Sólymos Szilveszter OSB. 1997-ben megjelent *Ezer év száz bencése* című könyvében századikként Söveges Dávid szerepel; e szöveg bővített, átdolgozott változatát olvashatjuk itt.) A műfaj jellegéből adódóan az életrajzban minden fontos mozzanatról értesülünk – röviden; az életút átlátható „szerkezetben” tárul elénk, melybe az olvasó beillesztheti a további írásokban bővebben kifejtett résztemákat vagy éppen az apró, színes mozzanatokot. Két nagydolgozat tárgyalja az emlékezők írásaiban is vissza-visszatérő idők – az 56-os forradalom/szabadságharc, és ami utána következik – eseményeit. (SZALAI Béla: *Söveges Dávid az 1956-os forradalom alatt és után*; BORBÉLY Tamás: *Söveges Dávid gimnáziumigazgató a megtorlás keresztjében*) E szűkre szabott történelmi korszakot folytatja és egészíti ki időben és témájában S. D. *Börtöneim* cím alatt jegyzett írása. A szerkesztői döntés ide illesztett egy első látásra nem ide való jegyzetet is az utolsó évekből: *Műtétem Németországban*.

A következő – tágabb értelemben vett irodalmi munkásságáról szóló – fejezetben szintén szerepelnek tőle írások, mintegy jelezve a legfontosabb irányokat: *...írásai diákjaihoz*, köztük a *Pannonhalmi széljegyzetek a magyar szabadságharchoz*; *A karácsonyi játék*; *Bevezetés a regulához*; *Az új Regula fordításról* (ő a fordító); *Fejezetek a lelkiség történetéből* (talán a legjelentősebb műve) – *Bevezetés*; *Az igehirdetés retorikája – Az igehirdetés elmélete*; *Isten útja a bencéseken át – Kis bencés rendtörténet*. Magyartanári munkásságának része a diákok órán kívüli aktivizálása is, ezt dolgozza fel a pannonhalmi osztályújságokról szóló tanulmány. Az emlékkönyv mintegy 300 szöveges oldalnak az egyharmadát töltik meg az *Emlékezések...* Nagyobb lélegzetű, alaposan átgondolt szövegek váltakoznak rövidebb, spontán válaszokkal, „villanások”-kal. Szinte minden emlékező „szobrot állít” (205. old.) Dávid atyának, vagy „kis kalapácsos-vésós mozdulatokkal” formálja tovább a kész művet. Jószerint egyetlen kivétel van, s éppen a legtöbbet vállaló szerkesztő, aki nem akar szobrot állítani (221. old.) volt osztályfőnökének. *Akkor megnyilvánuló hibáit kifogásolja: a levélcenzúrát, a „dux” intézményét, a „jó fejek”, kedvencek megkülönböztetését, ami az osztálytársak között törést okozott. A kritikus szellem, őszinteség becslendő, de hogy a régi sérelmek nem merev ítéletet hordoznak, bizonyítják a későbbi nagy találkozások, beszélgetések, levélváltások, a baráti viszony, és maga az emlékkötet. Másfelől: „... biztos, hogy csináltam sok hibát, amit a jó Isten kegyelme javított ki, nem én. Ha valami sikerült, az biztos, hogy nem én csináltam, hanem Ő.” (S. D., 1995. aug. 8. – 290. old.)*

A *Prológus*ban olvasható Söveges Dávid számadása – *Ki vagyok én?* –, melyet élete vége felé állított össze, hívószavakkal pontokba szedve az önmegvalósítási területeket: *ember; keresztény; szerzetes; pap; tanár; nevelő; férfi; magyar; egy család tagja* – mint adottság és feladat. A számadás eredménye: „Talán elfogadhatóan használtam a talentumaimat.”

Egy ilyen vállalkozás, mint ez az *in memoriam*-kötet is, megvalósulásában akkor éri el célját, ha az „ünnepelt” személy kirajzolódó alakja, jelleme, külső-belső története igaz; ha nem is teljes, de hiteles. Jelen esetben: ha megfelel a főntebb jelzett *önkép*nek. Az *Epilógus* értő és érzékeny elemzése ezt teszi mérlegre. Hangot adva kételyeknek, érzékelve az ismerethiányt, az esetenként tapasztalható visszafogottságot a nyilatkozók részéről, meggyőződéssel fogalmazódik meg, hogy árnyalt – semmiképpen sem „egydimenziós” – képet kaptunk: a kötet nagy formátumú, mély hitű, szerethető *ember*nek állít emléket.

Itt hívjuk fel a mindenkori olvasó figyelmét egy érdekes tényre: bármely nemes ügy szolgálataiban ott érezni a segítséget – nevezhetjük felsőbb elrendelésnek, gondviselő akaratként, belső hangnak –, amely a tervszerűen végzett tevékenységünket erősítve, akár fölülírva, javítja-gazdagítja a szüleitendő művet. Ezt láthatjuk az emlékkönyv szerkesztői munkájában is. (Azért szükséges lett volna még egyszer alaposan átolvasni, kigyomlálva a hibákat!) A tudatos szerkesztés mögött ott munkál valami rejtett *igazító* szándék, mely a *külső történet*ről a *belső történet*re mutat. Egy példát már említettünk: a sérelmek felsorolásához találtunk egy máshol, más összefüggésben megfogalmazott gondolatot. A bíráló szavak és a vallomás-gondolat együtt értelmezendők. (Ezzel a szemlélettel jól használható a szellemesen összeállított *Söveges Dávid ABC*).

Egy pannonhalmi gimnazista diák *kettőtört életútról* szól (236. old.), utalva a meghurcoltatásra és a börtönövekre. A válasz: „igazában sajnálnám, ha ez a két börtönév kimaradt volna az életemből. Sok embert megismertem, élettapasztalatot gyűjtöttem...” (84. old.) Dávid atya nem volt híve a „magyarkodás”-nak, de a „forradalmaskodás”-nak sem. De: 1956 novemberében ezt írta: „Most világlott fel előttem a pannonhalmi konventmise értéke, értelme is: Szent István alapítása óta minden nap miséznek a szent országalapító szándékára: az ország fennmaradásáért. Nem nagy hazafias tett-e ez?” (286. old.)

Elgondolkodtató az a vélemény is, hogy Dávid atya zárkózott lett volna, illetve hogy a jókedv, vidámság mögött szomorúság, melankólia húzódik meg, hiszen a kedves versei mind szomorúak. „...Rilkét olvastam újabban, németül-magyarul, valóban ma is modern költő, és szép is. Csak szomorú.” (292. old.) (Egyébként kedvenc költője Arany János volt, őhöz rá rokon léleknek érezte magát. El is játszott a gondolattal: Kodály Zoltán Arany halála évében született, ő pedig egy hét híján a 100. születési évfordulón.) Többen megjegyzik azt is, hogy a lelkiégtörténet nagy tudósa lelki életéről alig tudni valamit. Írásaiban ő maga valóban kevésszer áll a középpontban, de róla szólván az ima és lelkiesség témája legalább harminc esetben szerepel a háromszáz oldalon. (Meglépetést tartogathat írás-hagyatékának egyelőre nem kutatható része.)

Zárásként ide kívánczok egy fontos kiegészítés az elhurcolásával, megveretésével kapcsolatban, amely történet sokaknál előjön, de ilyen mély *lelkiséggel* senkinél sem (analóg történetként használtam fel saját munkámban): „Már útközben ütlegették a platon – ő pedig imádkozott azokért, akik ezt tették vele. A saját elmondása szerint az ima szavakban nem megfogalmazott érzés, sajnálat volt, de erre egyedül nem lett volna képes. *Istenélményként élte át.*” (*kiemelés tőlem – K. F.*) (...) „Gyűlölet, bosszú-ézés soha nem volt bennem. Ez sem az én természeti adottságom, ez is Isten kegyelme.”¹ S még: „... ha havas erdőben fák között járok, mindig imádkoznom kell.” (282. old.) „És ha megvakulok? Marad az ima, ami egyedül fontos!” (286. old.)

Kapiller Ferenc

1 KAPILLER Ferenc: „*Szeretből szenvedni*” – Kováts Ferenc gencsapáti káplán életáldozata. Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy, 2007. 77. old.